

BURBIŠKIO DVARO XIX A. INTERJERO DEKORAS. ATRADIMAI IR IŠSAUGOJIMAS

Indrė Valkiūnienė

AUKŠČIAUSIOS KATEGORIJS

SIENŲ TAPYBOS RESTAURATORĖ

Pylimo g. 29-12, LT-01309 Vilnius

indrevai@yahoo.com

Straipsnyje pateikiama 2011–2013 m. vykdytų Burbiškio dvaro (Anykščių r.) polichromijos tyrimų ir sienų tapybos restauravimo darbų apžvalga. Pristatoma tyrimų metu rasta XIX a. vidurio dekoratyvi tapyba ir popierinių sienų apmušalų pavyzdžiai. Detalai apžvelgiama atliktų restauravimo darbų problematika, tapybos išsaugojimui naudoti sprendimo būdai bei restauravimo metodai.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Burbiškio dvaras (Anykščių r.), interjeras, sienų tapyba, popieriniai sienų apmušalai, XIX a., restauravimas.

Straipsnio tikslas – pristatyti išlikusią restauruotą Burbiškio dvaro rūmų lubų tapybą, panagrinėti interjero puošybos sienų ir lubų dekoravimo vienovę, naudojant tapybos bei popierinių sienų apmušalų jungtį. Straipsnyje analizuojami šio pastato sienų tapybos restauravimo technologijų ypatumai ir pristatomos išaiškintos Prancūzijos sienų apmušalų manufaktūros, kurių produkcija XIX a. puošė rūmų patalpų sienas.

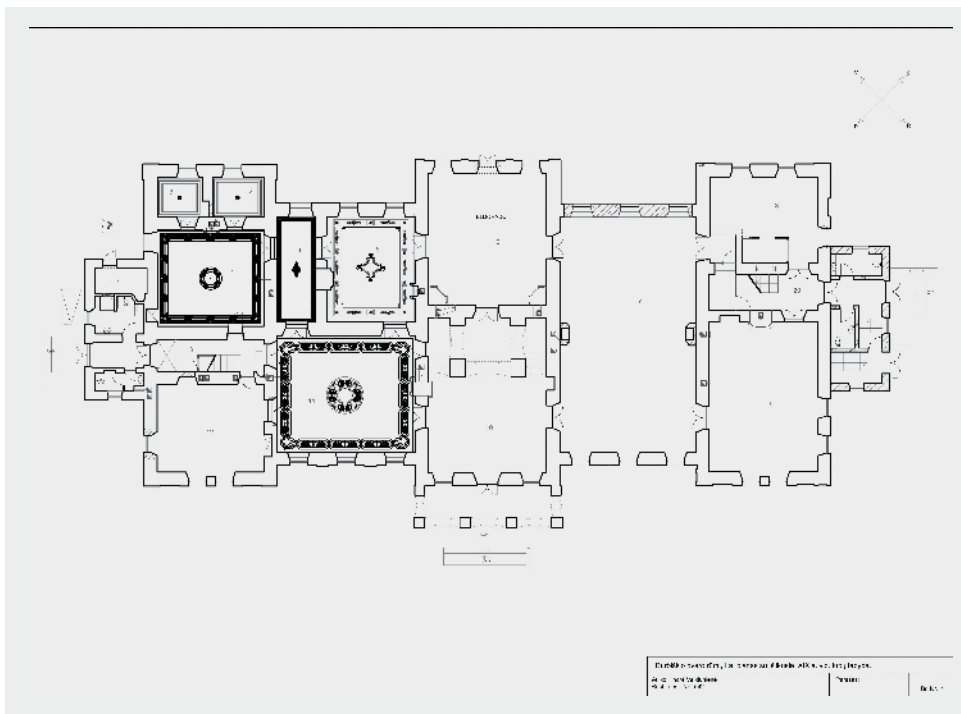
2011 m. Burbiškio dvaro rūmuose buvo vykdomi polichrominiai tyrimai¹, kurie parodė, kad pastato interjeras XIX a. buvo dekoruotas vertinga sienų tapyba ir popieriniais sienų apmušalais. Apie tokio pobūdžio dekorą iki tol nebuvo žinoma. Remiantis atliktais tyrimais, 2013 m. išlikusi tapyba įtraukta į Lietuvos Res-

publikos kultūros vertybių registrą. Straipsniu siekiama pristatyti naujai išaiškintus duomenis ir detalai nupasakoti vykdytų restauravimo darbų eigą bei pasirinktų metodų logiką, tikintis, kad ši informacija sudomins tiek restauratorius profesionalus ar besirengiančius jais tapti, tiek ir kitų sričių specialistus, besidominčius restauruotais objektais ar vykdomais tokio pobūdžio darbais.

2011 m. atlikus Burbiškio dvaro rūmų polichrominius tyrimus buvo nustatyta, kad XIX a. viduryje rūmų patalpų lubos, kai kur ir sienos buvo ištapytos, tačiau didžioji dalis sienų klijuotos popieriniais apmušalais².

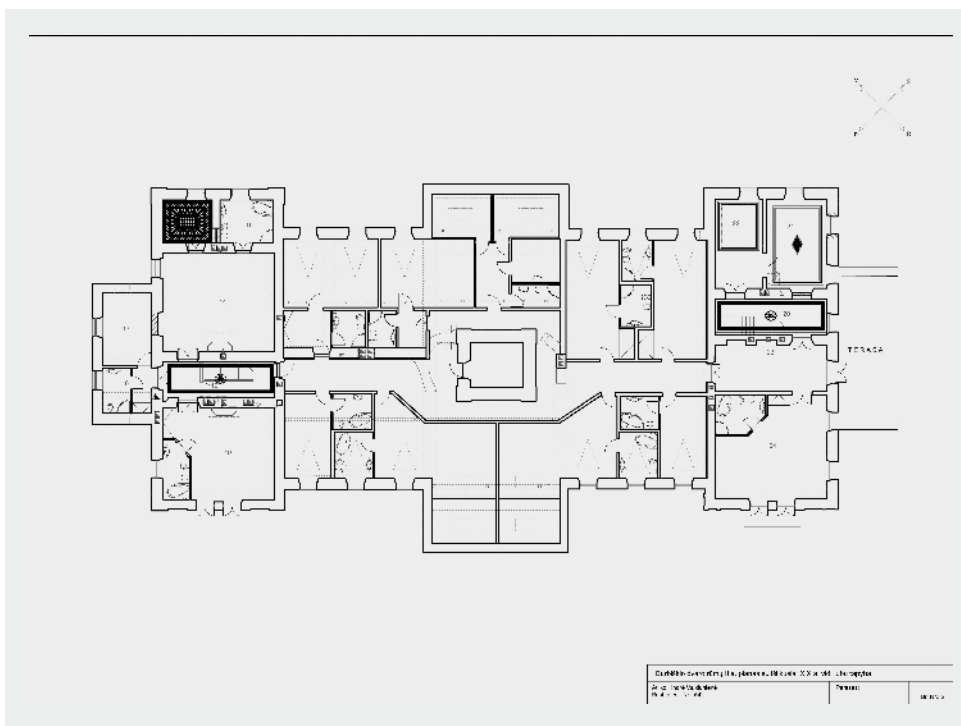
1 Burbiškio dvaro (Anykščių r.) polichromijos tyrimus atliko šio straipsnio autorė sienų tapybos restauratorė Indrė Valkiūnienė.

2 Tyrimų duomenys pateikti išsamioje ataskaitoje: Indrė Valkiūnienė, *Burbiškio dvaro rūmų interjero I-mojo ir II-ojo aukštų patalpų polichromijos tyrimai*, Vilnius, 2011, in: Kultūros paveldo departamento (toliau – KPD) archyvas.

1. Burbiškio dvaro rūmų I aukšto planas su išlikusia XIX a. lubų tapyba, archit. Ginto Karvelio brėžinys, Indrės Valkiūnienės korekcija, 2012

Ground floor plan of the Burbiškis manor with the surviving 19th century ceiling painting

2. Burbiškio dvaro rūmų II aukšto planas su išlikusia XIX a. lubų tapyba, archit. Ginto Karvelio brėžinys, Indrės Valkiūnienės korekcija, 2012

First floor plan of the Burbiškis manor with the surviving 19th century ceiling painting

Buvo aptikta grizaillio technika tapytų rožečių, trafaretinės ornamentikos, *chinoiserie*³ stiliumi tapytų figūrinių kompozicijų, iliuziškai tapytas istorizmo stiliaus skliautas, rustais dekoruotos laiptinių sienos. 2012–2013 m. sienų tapybos restauratoriai Indrė Valkiūnienė, Jana Grinevičiūtė-Pčalinienė bei Marius Pčalinas atliko išlikusios tapybos restauravimo darbus⁴. Jų metu buvo tęsiami tyrimo darbai ir renkami visi išlikusių sienų apmušalų likučiai. Ieškant XIX a. popierinių apmušalų analogų, nustatyti jų gamintojai. Kadangi išaiškinti Prancūzijos fabrikai savo veiklą tęsia iki mūsų dienų, puošniausius jų gaminius, kadaise papuošusius ir Burbiškio dvarą, buvo galima įsigyti ir vienai patalpai gražinti originalų XIX a. vidurio vaizdą. Reikia pridurti, kad grindys patalpose klotos skydiniu parketu. Restauravimo metu paaiškėjo, kad kambariuose stovinčios šviesių koklių krosnys puoštos ampyro detalėmis yra pagamintos XIX a. Derpte (dab. Tartu), Luninų fabrike.⁵ Puošnių židinių gamintojai kol kas liko neišaiškinti. Aukštos masyvios dvivėrės durys pirmame rūmų aukšte sudarė anfiladinę patalpų struktūrą, antro aukšto patalpos buvo išdėstytos koridorine sistema.

Nuo XVIII a. vidurio Burbiškio dvaras priklausė Venclovavičių giminei. Romantizmo stiliaus rūmų ansamblį 1853 m. pastatė tuo metu dvarą valdęs Anupras Venclovavičius (Onufry Węclawowicz)⁶. Išlikusi tapyba yra šio laikotarpio rūmų interjero dekoras. Vėliau 1932 m. tuometinė Burbiškio valdytoja Liudvika

Venclovavičienė dvarą su 82 ha žemės, likusiais po agrarinės reformos, pardavė iš Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) grįžusiam ūkininkui Petruui Kriaučioniui, o šis dvaro rūmus su 8 ha žemės 1933 m. perleido jėzuitų kunigui Pranciškui Zabielai, taip pat sugrįžusiam iš JAV. Pastarasis rūmuose įrengė bažnyčią, kleboniją ir įkūrė parapiją, taip pat atidarė pradžios mokyklą. 1936 m. atėjus dirbti naujam klebonui, bažnyčia buvo atnaujinta – pristatyta presbiterija, taip prailginant didžiąją salę. 1947 m. sovietų valdžia bažnyčios patalpas nacionalizavo ir dvaro rūmuose paliko veikti tik mokyklą⁷. Nuo 2005 m. pastatas buvo apleistas ir nešildomas, todėl sparčiai nyko. Dėl kiauro stogo sienos ir lubos daugelyje vietų buvo smarkiai pažeistos druskų migracijos, kai kurios medinės perdangų sijos paveiktos puvinio ir grybų. Tik 2009 m. rūmus įsigijus naujam savininkui, 2011 m. prasidėjo tyrimai ir remonto bei restauravimo darbai.

Tyrimų metu tapybos fragmentų surasta vienuolikoje iš dvidešimt keturių dviaukščių rūmų patalpų. Kad geriau išryškėtų polichromijos tyrimų rezultatai ir restauravimo darbų ypatumai, kiekviena jų šiame straipsnyje analizuojama atskirai. Patalpų numeracija pateikiama rūmų aukštų planuose [1, 2 il.]. Paaiškėjo, kad pirmame aukšte buvo išsidėčiusios reprezentacinės, todėl žymiai puošnesnės nei antro aukšto gyvenamosios patalpos.

Pirmo aukšto 1-oje patalpoje polichromijos tyrimų metu rasta dekoratyvi trafaretinė tapyba su juostelių apvadu ir rozete [3 il.]. Šis dekoras atkartojosi sienų apmušalų piešinyje, sudarytą iš rausvų juostelių ir ryškiai žalių augalinių motyvų [4 il.]. Įrengiant interjerą sienos nebuvo dažytos, popieriniai apmušalai buvo klijuojami tiesiai ant tinko, nudažant tik 10 cm juostą nuo sujungimo su lubomis, derinant ją su lubų spalva. Patalpoje išlikęs autentiškas ketaus lydinio židinytis ir skydinis parketas. Iš didžiosios patalpos galima patekti į dvi mažesnes: 2-ąją ir 3-iąją [6, 7 il.]. Išliko į jas

3 Kiniškas – XVII a. atsiradęs meno stilius Europoje, įkvėptas Kinijos tradicinio meno.

4 Išsami restauravimo darbų dokumentacija pateikta ataskaitoje: Indrė Valkiūnienė, *Burbiškio dvaro rūmų I-o aukšto patalpų 1, 2, 3, 4, 5, 11, II-o aukšto patalpų 15, 21, 22 lubų tapybos bei laiptinių 13, 20 sienų polichrominio dekoru konservavimas restauravimas*, Vilnius, 2013, in: KPD archyvas. Ataskaitos duomenys yra pagrindinis šaltinis, kuriuo remiantis ir parengtas šis straipsnis.

5 Krosnių restauravimo metu kokliuose buvo aptikti fabriko įspaudai.

6 Už surinktą istorinę medžiagą apie Venclovavičių genealogiją, dėkoju meno istorijos ir architektūros profesoriui iš Krokuvos Tomui Venclovavičiui. Ji saugoma jo privačiame archyve.

7 Istoriniai faktai apie rūmus paimti iš straipsnių rinkinio apie Burbiškį. Žr. *Burbiškis*, sud. Irena Adomonienė, Vilnius, 2003.

3. 1-os patalpos XIX a. lubų tapyba po restauravimo, Indrės Valkiūnienės nuotrauka, 2013
19th century ceiling painting in room 1 after restoration

4. 1-oje patalpoje rastų popierinių apmušalų fragmentas, 2011 m. vaizdas
Detail of wallpaper found in room 1

5. 1-os patalpos XIX a. lubų tapyba prieš restauravimą, Indrės Valkiūnienės nuotrauka, 2012
19th century ceiling painting in room 1 before restoration

vedančios neogotikos elementais puoštos autentiškos medinės durys. Pastarųjų patalpų lubos, nors ir nedidelio ploto, dekoruotos mažomis grizailio technikos rozetėmis ir ryškių spalvų juostelių apvadais. Mažosiose patalpose sienų apmušalų likučių nerasta.

Iki restauracijos 1-oje patalpoje lubos buvo ypač pažeistos, dideli tinko netekčių plotai uždengti statybiniu kartonu, lubų plokštuma pakitusi. Ypač pasukusios lubos nuo centro link pietrytinės sienos [5 il.]. Norint tai ištaisyti, pirmiausia buvo pastatyti statramsčiai su plokštėmis ir akmenis vata išilgai per patalpos centrą nuo šiaurės rytų sienos iki pietvakarių. Taip buvo siekta išsaugoti kuo daugiau autentiško tinko. Labiausiai įsmukusioje vietoje pašalinus tinką ir perdengimo lenteles, paaiškėjo, kad medinė laikančioji sija yra lūžusi per pusę ir įlinkusi apie 20 cm. Siją teko pašalinti ir vietoj jos buvo įstatyta metalinė. Šioje vietoje lubų perdengimas atkurtas analogiškai autentiškam. Prisuktos naujos medinės impregnuotos lentelės, iš viršaus užpiltos skaldytomis plytomis ir kalkiniu skiediniu. Nuėmus laikančius statramsčius, uždažymai atsargiai nuvalyti glaistykle. Kadangi autentiškas tinkas buvo labai sutrūkinėjęs ir trapus, o vietomis tiesiog atšokęs nuo pagrindo, susidarė daug tuštumų,

6. 2-os patalpos lubų tapyba po restauravimo,
Indrės Valkiūnienės nuotrauka, 2013
Ceiling painting in room 2 after restoration

7. 3-os patalpos lubų tapyba po restauravimo,
Indrės Valkiūnienės nuotrauka, 2013
Ceiling painting in room 3 after restoration

todėl jis sutvirtintas kalkių kazeinato injekcijomis. Tuštumų vietos buvo užpildytos kazeino, kalkių ir kvarcinio smėlio mišiniu (1 dalis 15% kazeino, 2 dalys kalkių ir 2 dalys kvarcinio smėlio arba smėlio dulkėmis mažesnėms tuštumoms). Tuštumų vietose gražtu pragręžtos skylutės ir pro jas šis mišinys sušvirktas statybinio švirktu. Kadangi autentiškas tinkas labai pažeistas drėgmės ir druskų migracijos, didesnės tinko netektys atstatytos pamušaliniam sluoksniui naudojant sanuojantį tinką. Jo sudėtis tokia: kalkių tešla, geltonas smėlis ir trinta medžio anglis, santykiu 1:3:2% tūrio masės. Viršutiniam sluoksniui buvo naudotas plonas užtrynimasis kalkiniu skiediniu (kalkių tešla ir kvarcinis smėlis santykiu 1:2).

Tyrimai parodė, kad XX a. antroje pusėje lubos buvo uždažytos keturiais klijinių ir kreidinių dažų sluoksniais. Centre buvusi tapyta puošni monochrominė rozetė beveik neišliko, tačiau jos vietoje buvo rasti pilkų dažų likučiai. Pagal išlikusius tapybos likučius pavyko surinkti tik rozetės apvado – juostelių ir trafaretinių gėlių – kompoziciją. Geriausiai išlikęs lubų tapybos fragmentas šiauriniame kampe. Atidengimui naudotas skalpelis, tačiau vietomis tapyba atšokusiu nuo pagrindo, todėl prieš tai tokios vietos buvo

priklijuotos Plextol B500 50% tirpalu, jį medicininiu švirktu suleidus į pūslę ir prispaudus. Po paros tokią vietą galima atidengti skalpeliu. Tai atlikus, atidengta tapyba nuvalyta distiliuotu vandeniu sumirkytais vatų tamponais ir sutvirtinta Paraloid B72 3% tirpalu.

Siekiant parodyti visą autentiškos tapybos kompoziciją ir bendrą interjero dekorą, neišlikusios vietos buvo atkurtos tiksliai pagal išsaugotas tapybos fragmentus. Pirmiausia atsikartojančios trafaretinės tapybos detalės buvo tiksliai perpieštos ant kalkinio popieriaus ir pagal juos pagaminti daugiasluoksnės tapybos trafaretai. Lubų dažymui buvo naudojami aukštos kokybės ir atitinkantys autentišką dekorą vokiški kreidiniai dažai. Jie buvo ruošiami vietoje, kad kuo tiksliau atkurtų buvusios tapybos spalvas. Buvo siekiama, kad dažomas paviršius, naudojamos medžiagos ir dekorų piešinys nesiskirtų nuo išsaugotos ir restauruotos tapybos fragmentų, bet sudarytų vientisą spalvinę kompoziciją.

4-oje patalpoje lubos buvo dekoruotos tapyba, imituojančia lipdytą rozetę bei lubų traukas [8 il.]. Centre nutapyta akanto lapų rozetė ir spalvotų juostelių apvadas kadaisė derintas su sienų apmušalais, kurių fragmentų surasta atliekant restauravimo darbus.

8. 4-os patalpos lubų tapyba po restauravimo, Indrės Valkiūnienės nuotrauka, 2013

Ceiling painting in room 4 after restoration

Paaiškėjo, kad šiaurės vakarų dalyje tinkas pažeistas druskų, lubos toje vietoje įdrėkusios, sunykusios. Aptikta daug įtrūkimų, vėlesnių pertinkavimų, vietomis tinkas atsokęs nuo pagrindo. Tapyba uždažyta klijiniais ir kreidiniais dažais 4 kartus, uždažymų sluoksniai labai sukietėję ir sukibę su autentiškuoju. Tapyba trapi, atlikta klijiniais dažais, vietomis atsokusi nuo pagrindo. Šioje patalpoje druskų telkiniai buvo pašalinti išimant pažeisto tinko vietas, kuriose aptiktos supuvusios lubų perdengimo lentelės, o sijos pažeistos grybo ir puvinio. Išgedusios sijų vietos išpjautos ir dezinfekuotos, medinių sijų konstrukcijos sutvirtintos metalo intarpais. Supuvusios lentelės pašalintos ir pakeistos naujomis, impregnuotomis „Borolitu“. Iš viršaus perdengimas buvo užpiltas skaldytomis raudonomis plytomis ir kalkiniu skiediniu. Kadangi

autentiškas tinkas labai sutrūkinėjęs ir trapus, o vietomis tiesiog atsokęs nuo pagrindo, dėl ko atsirado tuštumų, jis buvo sutvirtintas kalkių kazeinato injekcijomis. Tinko netektys atkurtos anksčiau minėtu metodu – sanuojančiu tinko sluoksniu. Tapyta rozetė ir apvado fragmentas rytiniame lubų kampe atidengtas ir restauruotas.

5-os patalpos lubos tapytos švelniais pilkais tonais, rombo formos rozetė puošta keturiais mėlynais kaspiniais ir žalių lapų vainikais. Lubų apvadas komponuotas iš mėlynų juostelių. Lubas ir sienų apmušalus jungė pilkai dažyta juosta. Restauravimo metu patalpos viršutinėje sienos dalyje už krosnies rastas augaliniais motyvais dekoruotas popierinių apmušalų fragmentas. Šiaurinėje kambario dalyje aptiktas drėgmės ir druskų pažeistas tinkas (plotas apie 8 m²), tose vietose jo struktūra buvo suirusi, daug netekčių, įtrūkimų. Vietomis tinkas buvo atsokęs nuo pagrindo, o tapyba uždažyta 6 kartus klijiniais, kreidiniais dažais. Pirmas uždažymas labai kietas ir sukibęs su autentiška tapyba, kurios sluoksnis labai trapus, vietomis atsokęs nuo pagrindo.

Restauruojant šios patalpos lubas pirmiausia buvo pašalinti druskų telkiniai, sutvarkyta medinė lubų konstrukcija, anksčiau aprašytais metodais atkurtas tinkas. Tapybos atidengimas šioje patalpoje buvo ypač sudėtingas, kadangi uždažymas buvo kietesnis už autentišką tapybą ir su ja ypač sukibęs. Todėl prieš atidengimą tapybos fragmentas prateptas Paraloid B72 2,5% tirpalu. Autentiškas sluoksnis sutvirtėjo ir didžią dalimi gerai dengėsi skalpeliu, tačiau vietomis uždažymas vis tiek liko tvirtesnis. Jam suploninti buvo atsargiai naudojamas smulkus šveičiamas popierius. Atidengus lubų apvado ir centrinės rozetės fragmentus buvo rastos buvusių *papier machè* lipdinių vietos su aiškiai matomu kontūru, aptikti pilku dažų tapyti jų šešėliai. Kadangi lipdybos tvirtinimo žymių nebuvo, aišku, kad naudoti lengvi lipdiniai ir jie prie lubų tiesiog klijuoti [9 il.]. Šešėliai tapyti aplink buvusias rozetes ir girliandas, lubų fonas dažytas imituojant audinio

9. 5-os patalpos lubų tapyba restauravimo metu, Indrės Valkiūnienės nuotrauka, 2012

Ceiling painting in room 5 during restoration

10. 5-os patalpos lubų tapyba po restauravimo, Indrės Valkiūnienės nuotrauka, 2013

Ceiling painting in room 5 after restoration

11. *Chinoiserie* stiliaus Zuber & Cie atspausstas popierinių apmušalų raportas su rastu 11-oje patalpoje autentiškų popierinių apmušalų fragmentu, 1842, in: George Leland Hunter, *Dekorative textiles*, J. B. Lippincott company, Philadelphia and London, Grand rapids, Mich., U. S. A., The Dean – Hicks Company, 1918, p. 368

Chinoiserie-style wallpaper repeat printed by Zuber & Cie with a fragment of authentic wallpaper found in room 11, 1842

klostes. Rekonstruojant patalpos lubų dekorą, pagal to laiko analogus buvo atkurti lipdybos elementai ir, siekiant kompozicijos vientisumo, polichromuoti pagal išlikusios tapybos ir rasto sienų apmušalo fragmento spalvas [10 il.].

11-oje patalpoje lubos pirminiame ketvirtame sluoksnyje buvo dekoruotos tapyba, kuri derinta prie sienų apmušalų piešinio. Restauravimo metu buvo rastas fragmentas ir tyrinėjant XIX a. pavyzdžius nustatytas jo ornamento raportas⁸ [11 il.]. Išaiškinta, kad dekoratyvus sienų popierius puoštas figūrinėmis *chinoiserie* stiliaus kompozicijomis, vaizduojančiomis rūkancio pypkę, nešančio žuvį bei nuo tilto su sietu žvejojantį kinų figūromis. Jis sukurtas 1842 m. menininkų Gichard'o, Victorio Poterlet ir George'o Zipėlius, o atspausstas *Jean Zuber & Cie* manufaktūroje (Prancūzija) naudojant tuo metu modernias apmušalų

8 George Leland Hunter, *Dekorative textiles*, J. B. Lippincott company, Philadelphia and London, Grand rapids, Mich., U. S. A., The Dean – Hicks Company, 1918, p. 368.

spausdinimo mašinas⁹. Šio apmušalo piešinys pavirtina XIX a. Europoje, tuo pačiu ir Lietuvoje, pri-gijusių Tolimųjų Rytų meno dirbinių ir ornamentikos madą, apie kurią, ypač remiantis sienų tapybos ir sienų apmušalų pavyzdžiais, mūsų tyrėjai kol kas dar la-bai mažai kalba¹⁰. *Jean Zuber & Cie* manufaktūra buvo įkurta 1797 m. Riheimo mieste Prancūzijoje. Šiandien, kaip ir prieš 200 metų, jie spausdina ne tik popierinius apmušalus, bet gamina šią produkciją iš tekstilės bei odos, be to, naudoja senąją technologiją medinėmis klišėmis. Fabrikas unikalus tuo, kad nuo XVIII a. pa-baigos iki šiol naudoja šią techniką. Nuo pat įkūrimo gamykla saugo savo archyvus, t. y. daugiau nei 130 000 dokumentų bei gamybai skirtų įrankių, 150 000 me-džio klišių, išdrožtų 1797–1870 metais. Ši kompanija išsaugojo ne tik rankomis spausdinamų apmušalų tra-diciją, bet iki šiol naudoja autentišką iliuzinės tapybos (pranc. *trompe l'oeil*) techniką¹¹.

Reikia atkreipti dėmesį, kad rankomis spaustų apmušalų gamyba buvo labai sudėtingas ir brangus procesas. 1839 m. oficialiai pirmąją spausdinimo maš-iną užpatentavo britų tekstilės gamintojai *Potters & Ross*. Tačiau tyrinėtojas George'as Lelandas Hunteris savo knygoje mini, jog Jeanas Zuberis 1829 m. jau buvo sukūręs „nesibaigiančio“ apmušalo gamybos techniką, bet vėliau teises į šį atradimą pardavė britams už 5000 dolerių¹². Spausdinant tokia technika kiekvienai spal-

vai reikėjo skirtingo dažymo volelio. Apmušalai buvo dažomi sintetiniais pigmentais, tokiais kaip ultrama-rinas ar chromo geltona, o pagrindui buvo pradėtas naudoti popierius, pagamintas iš medienos masės vietoj iki tol naudotų medvilnės ar linų pluošto. Tai žymiai sumažino produkcijos kainą. Piešinys taip pat buvo pritaikomas mašinų spausdinimui, o naujų ru-lonų perimetras buvo palyginti mažas. Taigi raporto dydis buvo taip pat sumažintas. Tačiau XIX a. vidu-ryje prancūzų gamintojai nebuvo patenkinti dėl nau-jų technologijų suprastėjusia gaminių kokybe ir grį-žo prie rankomis spausdintų apmušalų technologijos. Tuo tarpu amerikiečių ir anglų gamintojai pasinaudo-jo naujų technologijų privalumais ir tiekė produkci-ją plačiai visuomenės daliai. Juos galėjo įsigyti ne tik pasiturintys, bet ir vidurinėsios klasės pirkėjai. Pran-cūzų gamintojų didelių mastelių nesikartojančių pie-šinių apmušalai, tokie, kokius gamino *Jean Zuber & Cie*, buvo per daug ekstravagantiški ir brangūs vidu-riniajai klasei. Pastarųjų pirkėjai buvo tik labai pasi-turintys aukštuomenės atstovai. *Jean Zuber & Cie* ne-pasidavė masinės gamybos ir pelno euforijai, o toliau gamino tik prabangiausius apmušalus aukštuomenės rinkai¹³. Burbiškio dvaro savininkai, įsigydami šios manufaktūros sienų apdailą, irgi pademonstravo turė-ję nemenkas pajamas ir puikų estetinį skonį.

Be puošnių apmušalų sienose, 11-os patalpos lubų plafonas buvo dekoruotas centre tapyta 2,4 m skers-mens rozete ir visu perimetru einančiu 0,9 m pločio lubų apvadu [12 il.]. Kompoziciją segmentais suskirs-to persipynę raudonos ir mėlynos spalvų kaspainai. Segmentų viduje išdėstytos figūrinės kiniškų motyvų kompozicijos. Iki šiol Lietuvos paveldo objektuose iš-likusių *chinoiserie* stiliaus tapybos pavyzdžių nebu-vo atrasta, nors yra žinoma, kad toks dekoras XVIII–XIX a. buvo madingas ir naudojamas. Tyrėjų itin retai

9 Odile Nouvel, *Papier peints français 1800–1850*, Office du livre coleccion Vilo, Paris, France, 1981.

10 Apie Rytų taikomosios dailės sklaidą Lietuvoje ir tokios rūšies paveldą šiek tiek informacijos yra pateikusi Elna Miagkovaitė, Vilniaus universiteto Istorijos fakultete 2014 m. parengusi magistro baigiamąjį darbą „XVII–XX a. pr. Rytų taikomosios dekoratyvinės dailės paveldas Lietuvoje“ (vadovė dr. Dalia Klajumienė). Šio darbo pagrindu 2015 m. publikuotas straipsnis. Žr. Elna Miagkovaitė, „XVII–XX a. pr. Rytų taikomosios de-koratyvinės dailės paveldas Lietuvoje“, in: *Kultūros paminklai*, t. 19, Vilnius: Savastis, 2015, p. 69–92.

11 „La manufacture Zuber ou dieux siècle de papiers peints“, in: *Zuber l'histoire de la manufacture*, [interaktyvus], [žiūrė-ta 2014-11-04], <http://www.zuber.fr/html/manufacture/histoire.html>.

12 George Leland Hunter, *op. cit.*, p. 371.

13 Michele Leight, „Rooms with a View: Landscape & Wallpaper“, Cooper-Hewitt Museum of the Smithsonian Institution, Ap-ril 24 – October 14, [interaktyvus], 2001, [žiūrėta 2014-11-04], <https://www.thecityreview.com/wallpap.html>.

12. 11-os patalpos lubų tapyba po restauravimo,
Indrės Valkiūnienės nuotrauka, 2014
Ceiling painting in room 11 after restoration

aptinkama tokios ornamentikos tapyba Burbiškio dvaro patalpoje išlikusi visu perimetru. Didelės tinko netektys buvo lygaus neornamentuoto fono vietoje, centre tapybos sluoksnis dalinai nuskustas. Nustatyta, kad tapyta buvo dviem sluoksniais: pirmas – gruntinis – pilkas arba geltonos ochros (figūrinių kompozicijų vietos), antras – tapybos – fonas pilkų, melsvų atspalvių, figūros raudona ochra, juostelės mėlynos ir raudonos; piešinys kontūrinis, atliktas auksine ochra, figūros smulkios, grafiškos; kontūras užpildytas spalva, subtiliai niansuojant formų apimtis. Laimei, tapytose vietose išliko tvirta tinko struktūra. Didelių tinko netekčių aptikta vienspalvio fono vietose, iš viso jų plotas

sudarė apie 6 m². Nustatyta daug tinko įtrūkimų, kurių plotis – nuo 0,3 iki 2 cm. Vietomis tinkas atsokęs nuo pagrindo, susidariusios tinko tuštumos. Figūrinės ornamentikos plotai uždažyti 3 kartus klajiniais, kreidiniais dažais, vietomis buvo užteptas kieto pilko glaisto sluoksnis. Pastebėta, kad autentiška tapyba kai kur labai trapi, atsokusi nuo pagrindo, dažai išsisluoksniavę. Vietomis prieš uždažant tapybos sluoksnis buvo nuskustas, autentiško dažo paviršius labai birus, pažeistas.

Restauravimo metu dėl padidėjusios drėgmės 11-oje patalpoje lubų tinkas pradėjo trupėti. Todėl tinko netekčių vietos buvo apkraštuotos kalkiniu skiediniu, kurio santykis su smėliu 1:2, pavojingiausios tuštumų

13. Atšokusio tinko injektavimas, Indrės Valkiūnienės nuotrauka, 2012

Injection of loose plasters

vietos užpildytos kazeino, kalkių ir kvarcinio smėlio mišiniu: 1 dalis 15% stiprumo kazeino emulsijos, 2 – kalkių ir 2 – kvarcinio smėlio. Tuštumų vietose grąžtu pragrėžus skylutes, pro jas šis mišinys sušvirktas statybiniu švirktu. Didesnių įtrūkimų ir pavojingai atšokusio tinko vietose buvo įsuktos laikinos kabės, o šalia jų padarytos kazeino injekcijos [13 il.]. Tokiu būdu tinką pavyko pakelti ir priklijuoti prie pagrindo.

Tapyba buvo atidengta sausu būdu skalpeliu, pasakui nuvalyta distiliuotu vandeniu sumirkytais vatos tamponais ir sutvirtinta, paviršių švelniai įgirdant Paraloid B72 5% tirpalu. Figūrinės kompozicijos ypač gerai išliko prie pietrytinės sienos [14 il.], keletas tinko išdaužų netrukde atpažinti besikartojančio piešinio. Rozetė prieš uždažymą buvo nuskusta, centrinėje dalyje rasti pilko ir mėlyno dažo likučiai, čia galėjo būti grizailio technika tapyta rozetė, imituojanti stiuko lipdybą. Aplink ją fragmentiškai išlikę dekoratyvūs juostelių apvadai ir matomos figūrų bei debesėlių piešinio vietos tokios pat kaip ir tapytose lubų apvado kompozicijose. Nustatyta, kad jos kurtos tapant dviem sluoksniais: pirmas – ryškiai geltono grunto, o ant jo – tapybos dažų sluoksnis.

Visos judančio tinko ir tuštumų vietos sutvirtintos kalkių kazeinato injekcijomis. Po truputį buvo išimtos

14. 11-os patalpos lubų tapybos fragmentas restauravimo metu, Indrės Valkiūnienės nuotrauka, 2012

Detail of ceiling painting in room 11 during restoration

laikinosios kabės, vietomis tinkas pritvirtintas įsukant nerūdijančio plieno medvaržčius. Tinko netektys atkurtos anksčiau aprašytu metodu. Tapybos retušui naudota puantilio technika, kadangi autentiškos tapybos detalės smulkios ir daugiasluoksnės. Figūrinės kompozicijos retušuotos kaip ir autentiška tapyba – dviem sluoksniais. Netekčių vietose pirmiausia atkurta geltono grunto spalva, o vėliau retušuotas tapybos sluoksnis. Tokiu būdu pavyko išsaugoti figūrinių kompozicijų vientisumą, kurios iš kito patalpos dekoro išsiskiria turtingesne ir šiltesne spalvine gama. Centrinė rozetės dalis nebuvo atkurama, nes neišliko jos piešinys, tik retušuota pilka spalva, sukuriama neutralų foną.

6-oje patalpoje iš puošnaus rūmų dekoro išliko tik dvi autentiškos koklinės krosnys kampuose. Dabar ši patalpa yra išklajuota *Jean Zuber & Cie* popieriniais apmušalais, vaizduojančiais panoraminį peizažą *Eldorado*. Šio sienų apmušalo išaiškinimas ir rekonstravimas – vienas didžiausių ir netikėčiausių atradimų tyrinėjant ir restauruojant rūmų interjero dekorą¹⁴. Išlikusi XX a. 4 deš. fotografija, kurioje Burbiškio dvaro rūmuose įamžinti kunigai ir rekolekcijų dalyviai [15 il.]

14 Burbiškio dvaro rūmuose eksponuojamas *Jean Zuber & Cie* panoraminis peizažas *Eldorado* 2014 m. įtrauktas į Lietuvos Respublikos kultūros vertybių registrą.

15. Rekolekcijų dalyviai Burbiškio dvare, XX a. 4 deš., Irenos Adomonienės archyvas

Participants of a session of spiritual exercises in the Burbiškis manor, 1930s

16. Panoraminis peizažas *Eldorado* Burbiškio dvare, Indrės Valkiūnienės nuotrauka, 2014

Panoramic landscape *Eldorado* in the Burbiškis manor

iškėlė klausimą, kokio pobūdžio peizažas užfiksuotas fone. Dailės istorikė Dalia Klajumienė, tyrinėjanti XIX a. pasaulietinių interjerų dekorą, mano, kad, be tapybos, pastatų sienos šiuo laikotarpiu buvo itin dažnai puošiamos popieriniais apmušalais¹⁵. Šios mokslininkės tyrimai leido kelti prielaidą, kad minėtoje nuotraukoje matomas peizažinis fonas greičiausiai yra ne tapytas, bet popierinio sienos apmušalo dalis. Nustačius, kad *chinoiserie* kambario apmušalai buvo sukurti *Jean Zuber & Cie* manufaktūroje bei plačiau susipažinus su jų produkcija, buvo nusiųsta užklausa dėl fotografijoje matomo peizažo. Netrukus gautas ypač vertingas patvirtinimas, kad tai gražiausias šios įmonės dar nuo XIX a. gaminamas panoraminis peizažas, kuris

15 Šia tema tyrinėtoja paskelbė straipsnį: Dalia Klajumienė, „Popierinių apmušalų gamybos ištakos ir raida Vakarų Europoje bei jų naudojimas Lietuvos XVII–XX a. pradžios interjeruose“, in: *Kultūros paminklai*, t. 15, Vilnius: Savastis, 2010, p. 102–126.

17. 10-oje patalpoje rastų popierinių apmušalų fragmentas, 2012 m. vaizdas

Fragment of wallpaper found in room 10

18. 10-oje patalpoje rastų popierinių apmušalų fragmentas, 2012 m. vaizdas

Fragment of wallpaper found in room 10

klasifikuojamas kaip istorinis Prancūzijos paminklas. Žymųjį *Eldorado* piešinį [16 il.] 1848 m. sukūrė geriausi to meto Prancūzijoje panoramų meistras Eugène'as Ehrmannas ir Georges'as Zipèlius. Jį kruopščiai medinėmis klišėmis atspaudė minėta manufaktūra. Kompozicijai perkelti ant popieriaus buvo panaudotos 1554 medinės klišės, o spalvinę gamą sudarė 210 atspalvių. Panoramą sudaro 24 nesikartojančio piešinio rulonai, kurių kiekvieno plotis yra 53 cm. Kompozicijos sukūrimo darbai, nuo sumanymo iki įvykdymo, užtruko dvejus metus. Tai žavinga panorama, vaizduojanti keturis didžiausius žemynus. Europą simbolizuoja gėlėmis papuošta terasa su povu, valdingai žvelgiančiu į ežerą; Aziją – minaretai ir pagoda; Afriką – Nilo upė, dykumų augalai ir Egipto griuvėsiai, o sodriausias iš visų – mažas miestelis netoli Vera Cruz Meksikoje. Pastarasis su savo egzotiška augalija ir gyvūnija reprezentuoja Šiaurės ir Pietų Amerikas. Šedevro pavadinimas *Eldorado* reiškia „Paukušotas“ ir kildinamas iš ispaniškos legendos apie didingą miestą, kuriame viskas padaryta iš aukso. XVI amžiuje keliautojai tikėjo, kad ši karalystė iš tiesų egzistuoja. Dažnai Eldorado miesto

paiška buvo kaip pateisinimas užkariaujant naujas žemes, kurios dabar žinomos kaip centrinė Pietų Amerika, Meksika ir netgi Pietvakarių Jungtinės Amerikos Valstijos. Per visą XIX a. šio miesto vardas lobių ieškotojams išliko kaip begalinių turtų bei gausos simbolis ir geidžiama mitinė vieta. Sceninė peizažo panorama išsiskiria savo iškiliu grožiu ir atlikimo virtuozizmu. Jos negalima vertinti tik kaip paprasto atspaudo ant popieriaus. Jis labiau primena sienų tapybą nei dekorą, atspausdintą ant popieriaus. Jackie Kennedy, atnaujindama Baltuosius rūmus, buvo taip sužavėta *Jean Zuber & Cie* panoraminiais peizažais, kad vieną iš jų užsakė Diplomatojų priėmimo salei, kur juo galima grožėtis iki šiol¹⁶. Aišku, kad šio peizažo vertę suprato net ir XX a. rūmus įsigijęs kunigas P. Zabiela, todėl tuo metu jis dar buvo saugomas. Galima spėti, kad ši vertybė sunaikinta sovietmečiu.

Taip pat keletą įdomių XIX a. popierinių sienų apmušalų pavyzdžių pavyko rasti ir 10-oje rūmų

16 „How Do They Do That? Panoramic Scenic Wallpapers“, [interaktyvus], 2012, [žiūrėta 2014-11-04], <https://thishandcraftedlife.wordpress.com/?s=scenic+wallpaper&search=Go>.

19. Grafiėnė Liudvika Venclovaviėienė Bažnyėios salėje
Burbiškio dvare, XX a. 4 deš., nuotrauka
iš Dariaus Čepausko archyvo
Countess Liudvika Venslovaviėienė in the church hall
in the Burbiškis manor, 1930s

20. Burbiškio dvaro didžioji salė, Indrės Valkiūnienės
nuotrauka, 2014
Grand hall in the Burbiškis manor

patalpoje – vestibulyje. Valant dažus ant sienų buvo surasta keletas skirtingų fragmentų. Manytina, kad šioje patalpoje apmušalai buvo keičiami dažniau nei kitose. Be kelių ornamentinio piešinio skiaučių, čia buvo aptiktas ir labai subtilios medžio imitacijos ant popieriaus gabalėlis [17 il.] bei labai reto ir analogų kol kas neturinčio pašto tematika dekoruoto apmušalo likučių. Jie marginti Europos šalių paštinių figūromis su užrašais, nurodančiais šalies pavadinimą ir gyventojų skaičių, o šalia pavaizduoti tuometiniai pašto ženklai [18 il.]. Tai buvo naujiena to meto apmušalų įvairovėje, kadangi pašto ženklai buvo išrasti visai neseniai. 1834 m. britas Jamesas Chalmersas pirmasis pasiūlė pašto ženklą kaip atsiskaitymą už pašto paslaugas, o 1839 m. Jungtinės Karalystės parlamentas įtvirtino pašto paslaugų apmokėjimo įstatymą, 1840 m. pradėjo veikti pašto tarnyba¹⁷. Taigi šios tematikos sienų apmušalai XIX a. buvo ypač naujoviški, atspindintys vieną svarbiausių to meto pasiekimų.

Didžiojoje salėje (7 patalpa) autentiškas dvaro laikotarpio dekoras neišliko. Kaip jau buvo minėta, joje 1933 m. buvo įrengta Burbiškio bažnyčia. 1936 m. atnaujinant neseniai įrengtus maldos namus, šiaurės vakarų siena buvo nugriauta, salė prailginta pristatant trisienę presbiteriją su smailiaarkiais langais. Ant sienų aptikti tik bažnyčios laikotarpio dažymai, iš kurių atidengtas ir eksponuojamas pirmo 1933 metų sienų dekorų fragmentas. Šį trafaretinį dažymą galima matyti ir išlikusioje fotografijoje, kurioje įsiamžino grafienė Liudvika Venclovavičienė jau įrengtoje bažnyčioje [19 il.]. Restauravimo metu atstatyta šiaurės vakarų siena, o salės lubos ir sienos buvo dekoruotos nauju ornamentiniu dažymu, pritinkančiu naujoms reprezentacinėms funkcijoms. Pasirinktas lipdybą imituojantis tapytas sienų ir lubų dekoras su ampyro detalėmis [20 il.].

Rūmų laiptinės (13 ir 20 patalpos) išdėstytos lygia-grečiai dviejuose pastato galuose. XIX a. polichrominis

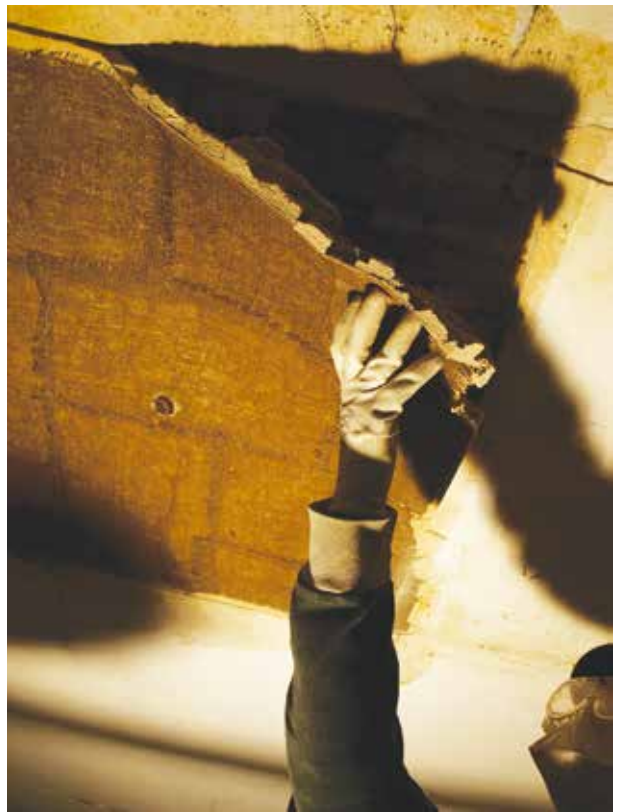
laiptinių dažymas ant sienų imitavo rustus, o viršuje vaizdavo lipdiniais puoštą karnizą. Lubas taip pat puošė tapytos ovalo formos rozetės. Deja, laiptinės (20 patalpa) lubų dekoras neišliko, tinkas numuštas ir pertinkuotas ankstesnių remontų metu. Sienų dekoras antrame sluoksnyje buvo atnaujintas. Dažymas atkartojė ankstesnį rustavimą, tačiau atliktas jau daug grubiau, spalvos ne tokios subtilios, neliko karnizo, o ant lubų rozetė buvo pakeista dekoratyviu stačiakampio formos trafaretiniu apvadu. Atlikus polichromijos tyrimus, buvo nuspręsta išsaugoti pirminį laiptinių dekorą. Kadangi išlikusių lubų laiptinėje (13 patalpa) būklė buvo labai bloga, tinkas smarkiai pažeistas drėgmės ir druskų migracijos, medinės perdangos konstrukcijos išpuvusios, todėl norint išsaugoti tapytą lubų rozetę liko tik viena išeitis – perkelti ją ant kito pagrindo ir sutvarkius lubas sugrąžinti į ankstesnę vietą. Kadangi tapyba buvo atlikta *al secco* technika, perkėlimui buvo pasirinkta *stacco* metodika¹⁸. Tapybos perkėlimo operacija visada labai sudėtinga ir rizikinga dėl galimų netekčių. Todėl iš pradžių tapyba buvo atidengta ir nuvalyta, dezinfekuota nuo pelėsių Boramon C30 tirpalu, 3 kartus sutvirtinta Paraloid B72 5% tirpalu. Vėliau visas norimas perkelti plotas buvo profilaktiškai užklijuotas marlės ir drobės sluoksniais. Tam naudoti kaulo klijai (santykiu 1:3), kadangi jie sudaro tvirtą apsauginį sluoksnį, bet vėliau juos lengva pašalinti nuplaukiant šiltu vandeniu. Paklijavimui visiškai išdžiovus, perkeliamas gabalas buvo išpjautas [21 il.]. Tinkas nuo medinio lubų pagrindo atsoko lengvai stuksestant mediniais plaktukais. Iš apačios, kad perkeliamas fragmentas nesulūžtų, buvo laikyta lenta ir pamažu nuo lubų atsokęs gabalas buvo „pagautas“ ore. Tinko sluoksnis buvo labai storas, vietomis iki 7 cm. Kadangi perkėlus tapybą šis tinko sluoksnis praranda savo ankstesnę paskirtį, nes tapyba jau tvirtinama ne ant buvusių lubų tinko, o ant parinktos lentos, todėl tinkas buvo nušlifuotas iki 3–4 mm storio. Nuvalius visas

17 „Rowland Hill’s postal reforms“, in: *The British postal museum & archive*, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-11-05], <https://www.postalheritage.org.uk/page/rowlandhill>.

18 Tapybos perkėlimas ant kito pagrindo, kai tapyba nukeliama kartu su tinko sluoksniu.

byrančias daleles ir dulkiu siurbliu švariai nusiurbus, paviršius buvo prateptas kalkių kazeinatu (1 dalis išbrinkinto kazeino ir 2 – kalkių tešlos). Vėliau blogosios pusės paviršius užklijuotas 2 sluoksniais: pirmas sluoksnis marlės, antras – rupios drobės. Klijavimui naudotas kalkių kazeinatas. Vėliau nuo gerosios pusės nuimtas profilaktinis užklijavimas, šiltais kompresais atitirpinti kljai, kad neliktų jų likučių, šiltu vandeniu gerai nuplautas visas paviršius. Vėliau ruošiant fragmentą priklijuoti ant kito pagrindo, blogosios pusės drobė apkirpta tiksliai pagal perkeliama fragmento kraštus. Pagrindui naudota impregnuota OSB medžio drožlių plokštė, ji iš abiejų pusių pratepta Primal AC35 50% tirpalu su vandeniu. Ant jos tiksliai užbrėžtos pakraščių ribos. Sumaišius Primal AC35 100% su kvarcinio smėlio ir kreidos mišiniu (santykiu 1:1:1), ant plokštės pažymėtos dalies ir blogosios perkeliama fragmento pusės buvo užteptas plonas apie 3 mm sluoksnis. Uždėjus ant plokštės, fragmentas pravoluotas guminiu voleliu, kad kljai lygiai pasiskirstytų. Tada gerai suslėgtas ir paliktas vienai parai. Klijamams gerai išdžiūvus gilesni ištrupėjimai ir plokštės pakraščiai išlyginti kalkių ir smulkaus smėlio mišiniu (1:2) į jį įmaišius šiek tiek 50% stiprumo Primal AC35 dervos. Kadangi retušui atstatytų ištrupėjimų paviršius per rupus, jie dar užglaistomi kazeino 4% emulsijos ir smėlio dulkių glaistu. Retušas atliktas puantilio technika artimomis autentiškai tapybai spalvomis, naudojant mineralinius pigmentus ir 2% stiprumo kazeino emulsiją. Perkeltas fragmentas prisuktas prie lubų reikiamame aukštyje medvaržčiais, lentos sudūrimas su lubų tinku užglaistytas kalkių ir smulkaus smėlio mišiniu (1:2) į jį įmaišius šiek tiek 50% stiprumo Primal AC35 dervos. Kad būtų išvengta galimų įtrūkimų sudūrimo vietoje, prieš išlyginant tinką, užklijuota apie 5 cm pločio plono stiklo audinio juostelė. Tvirtinimo medvaržčiais lentoje vietos užglaistytos ir retušuotos.

Kitoje laiptinėje (20 patalpa) neišlikusios rozetės piešinys rekonstruotas analogiškai. Laiptinių sienos daug kartų perdažytos, todėl pirmiausia uždažymo

21. Tapybos perkėlimas, Burbiškio dvaro rūmų laiptinė, Indrės Valkiūnienės nuotrauka, 2012

Transfer of painting in the staircase of the Burbiškis manor

sluoksniai pašalinti glaistykle iki autentiško dažymo, išskyrus restauruojamus tapybos plotus, aliejiniai dažai valyti naudojant karšto oro feną. Cementiniai tinko pertinkavimai pašalinti, iširęs kaminų mūras sutvarkytas įmūrijant raudonas plytas. Plyšiai ir tinko netektys atstatytos dviem tinko sluoksniais. Pamušaliniam sluoksniui santykiu 1:3 naudota kalkių tešlą ir geltonas smėlis. Viršutiniam sluoksniui naudotas plonas užtrynimasis kalkiniu skiediniu: kalkių tešla ir kvarcinis smėlis santykiu 1:2. Prieš tinkuojant iš plyšių ir išdaužų išvalytos dulkės ir byrančios dalelės, paruoštos tinkavimui vietos gerai sudrėkinamos vandeniu.

Ruošiant laiptinių sienas dažymui, autentiškas paviršius užkonservuotas plonu kalkinio tinko užtrynimo sluoksniu (kalkės su kvarciniu smėliu santykiu 1:2), kurį reikalui esant vėliau būtų lengva pašalinti,

22. 13 laiptinės polichrominis dekoras po restauravimo, Indrės Valkiūnienės nuotrauka, 2014

Polychromatic décor of staircase No. 13 after restoration

tokiu būdu išsaugant autentišką paviršių, kadangi atsikartojantis ir einantis per visą laiptinių plotą sienų dekoras nebuvo visas restauruotas. Abiejose laiptinėse atidengti ir išsaugoti informatyvūs autentiškos polichromijos zondai, o pagal juos tiksliai atkurtas visas laiptinių dažymas kokybiškais silikatiniais dažais [22 il.].

Antro aukšto autentiškas tapytas dekoras daugelyje patalpų buvo sunaikintas tuomet, kai dvaro rūmuose buvo įsikūrusi mokykla. Bandant uždažyti, dėl iškilus piešinio jis vis tiek išryškėdavo, todėl buvo pasistengta jį sunaikinti, nes lubų dažai daugelyje patalpų nuskusti ir perdažyta baltai. Nedidelius išlikusius XIX a. tapyto dekoru fragmentus pavyko rasti 21-oje ir 22-oje patalpose. Pradžioje tai buvo vienas gyvenamųjų kambarių, medine pertvara padalytas į dvi patalpas. Tyrimai parodė, kad pertvara atsirado jau pirminiame, t. y.

dvaro statybų etape. Patalpos turi išėjimus į laiptinę ir yra sujungtos durimis tarpusavyje, bet šios jau yra vėlesnės. Lubos dalinai pertinkuotos abiejose patalpose, bet yra keletas išlikusių pirminio dažymo fragmentų. Ant sienų viršuje rastos ornamentuotos juostos, lubose – dekoratyvios apvado juostelės, imituojančios lubų traukas su trafaretiniais ampyro ornamentais, o 21-oje patalpoje – tapyta monochrominė rozetė lubų centre [23 il.]. Rozetės piešinys analogiškas I-o aukšto 4-oje patalpoje esančiai akanto lapų rozetei, tik 21-oje ją dar aprėmina rombu išdėstytos juostelės, be to, tapybos koloritas skiriasi, yra pilkai žalsvas. 22-oje patalpoje centrinė lubų dalis su buvusia rozete neišliko, tinkas jau pakeistas. Šiose patalpose ant lubų surasta net 9 uždažymo sluoksniai. Lubose yra dideli tinko netekčių plotai, kurie anksčiau buvo užkalti kartono lakštais. Lubų plokštuma išsigaubusi, vietomis pertrinta, vėlesni tinko užtaisymai nelygūs. Aptikta daug įvairių tinko įtrūkimų, vietomis jis buvo atšokęs nuo pagrindo, kai kur byrantis. Lubų apvadas išlikęs fragmentiškai. Tapybos sluoksnis trapus, su smulkiais ištrupėjimais, nutrynimais, lengvai tepė. Uždažymų sluoksniai (išskyrus restauruojamos tapybos plotus) ant lubų buvo atsargiai pašalinti glaistykle. Šių patalpų lubos anksčiau remontų metu buvo keletą kartų pertinkuotos, pertinkavimai daugiausiai cementiniai. Autentiškas tinkas labai sutrūkinėjęs ir silpnai laikėsi. Nuėmus kartono lapus paaiškėjo, kad dvi perdengimo sijos labai pažeistos grybo ir puvinio, jas būtina sutvirtinti, de ja, šios sijos eina 21-os patalpos centre, todėl ėmus tvarkyti, atsirado rizika išjudinti trapų autentišką tinką centre, kur išlikusi tapyta rozetė. Kad būtų išsaugota tapyba, kol bus sutvirtintas tinkas, ji užklijuota profilaktiniais drobės sluoksniais. Profilaktikai naudoti šilti kaulo klijai, kurie paruošti santykiu 1:3 ir dėta 5% tūrio masės glicerino, pradžioje priklijavus marlės sluoksnį. Atidengti tapyto lubų apvado fragmentai abiejose patalpose sutvirtinti laikinai į tinką įstačius kabes. Prieš pašalinant cementinius pertinkavimo sluoksnius, išlikusios ir judančios autentiško tinko vietos paremtos

23. 21-a patalpa restauravimo metu,
Indrės Valkiūnienės nuotrauka, 2012
Room 21 during restoration

statramsčiais, o kaip tarpininkai, kad tolygiai prispaustų, dėta medžio drožlių plokštė su akmens vatos ir celofaninės plėvelės sluoksniais. Pašalinus pertinkavimus, pažeistos sijos buvo nuvalytos, pašalintos išpuvusios dalys, kitos dalys dezinfekuotos, sutvirtintos mediniais tašais ir nuteptos medžio impregnantu Borolit“. Išpuvusios senos lubų lentelės pašalintos ir pakeistos naujomis impregnuotomis, užkalant jas analogiškai autentiškoms. Iš viršaus autentiškas perdengimas buvo užpiltas skaldytomis raudonomis plytomis ir kalkiniu skiediniu, todėl analogiškai buvo užpiltos ir atstatytos naujos lubų lentelės. Tinko netekčių vietos išvalytos nuo dulkių ir birių tinko dalelių. Išlikęs autentiškas tinkas, kad toliau neirtų apkraštuotas kalkiniu skiediniu, kurio santykis su smėliu 1:2. Trūkstanto tinko vietos atstatytos naudojant anksčiau minėtą

24. 21-a patalpa po restauravimo,
Indrės Valkiūnienės nuotrauka, 2014
Room 21 after restoration

sanuojantį tinką pamušaliniam sluoksniui, o viršutinis užtrynimo sluoksnis išlygintas kalkiniu tinku.

Abiejose patalpose buvo išsaugoti ir restauruoti dekoratyvaus lubų apvado fragmentai, o rozetė 21-oje patalpoje, kuri buvo išlikusi tik apie 60% buvo visiškai atkurta ir retušuota, kadangi tam turėta pakankamai informacijos [24 il.]. Šioje patalpoje valant sienas buvo rastas ir nedidelis autentiškų apmušalų fragmentas, dekoruotas ant pilkšvai žydro fono vertikaliai išdėstyta siaurų juostelių kompozicija [25 il.]. Tyrinėjant apmušalus buvo surastas šio rašto analogas [26 il.]. Tai Paryžiuje veikusios dviejų anglų išeiivių *Arthur et Robert* manufaktūros 1799 m. sukurtas sienų apmušalų piešinys, kuris siauromis juostelėmis optiškai sukuria audinio klosčių šviesotamsą. Optinei iliuzijai sukurti apmušalų meistrai genealiai panaudojo labai paprastas

25. 21-oje patalpoje rastų popierinių apmušalų fragmentas, 2012 m. vaizdas

Fragment of wallpaper found in room 21

26. *Arthur et Robert* manufaktūroje (Paryžius) sukurtas sienų apmušalų fragmentas, 1799, saugomas Paryžiaus Museè des arts decoratif kolekcijoje, in: Les arts decoratif, <http://www.lesartsdecoratifs.fr/fr/o9doc/o6bases/presentations/leroy.html>

Fragment of wallpaper created in the *Arthur et Robert* manufacture (Paris), 1799

priemonės – pereinančių spalvų derinius ir skirtingų juostelių pločio gradaciją. Šiems apmušalams jie taip pat buvo sukūrę dekoratyvią juostą, kuri vaizdavo audinio pakabinimo bangeles ir ampyrines palmetes, ji buvo klijuojama sienos viršuje arba ties sudūrimu su paneliu. Burbiškio dvare ši dekoratyvi juosta buvo tiesiog nudažyta ant sienos bei priderintas lubų dekoras. Tokių apmušalų pavyzdžiai yra išlikę Selso Slot pilyje Danijoje, Nacionalinės bibliotekos Estampų kabinate ir *Patrice Mauny* surinktoje kolekcijoje¹⁹ Paryžiuje.

19 „Arthur and Robert stripe, French (Paris) circa 1799“, in: *Adelphi paper hangings, Makers of customs & historic wallpapers*, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-11-04], <https://www.adelphipaperhangings.com/arthur.html>.

Todėl tokių apmušalų panaudojimas Burbiškio rūmų interjere nėra visiškai atsitiktinis ir dar kartą patvirtina, kad popieriniai apmušalai šiam dvarui buvo atvežti iš Prancūzijos arba įgyti vietos prekyvietėse, kurios visą XIX a. ir XX a. pradžioje skelbėsi, kad prekiauja ne tik Rusijos imperijos gaminiais, bet ir naujausiais bei madingiausiais sienų apmušalais iš Prancūzijos, Anglijos ir Vokietijos. Ypač daug skelbimų būta apie prancūzišką produkciją²⁰.

Tyrimai parodė, kad dvaro 15-oje patalpoje buvo įrengta koplyčia. Ant lubų rasti du balti klijiniai

20 Šiuos faktus, tyrinėdama reklaminius skelbimus XIX–XX a. pradžios spaudoje, nustatė dailės istorikė Dalia Klajumienė.

uždažymai, trečiame sluoksnyje išlikęs lubų pano, vaizduojantis neogotikos stiliaus skliautą su iliuziniu stoglangiu [27, 28 il.]. Centre nutapytas stačiakampis langas su pynučiais, pro kurį matyti dangus. Jį aprėmina medžio imitacija tapytas skliautas. Medžio imitacijos kompozicija sudaryta iš masyvaus ornamentine inkrustacija puošto apvado ir gotikinių arkučių motyvo drožyba dekoruoto skliauto. Tapyba atlikta tempera. Ant sienų šiame sluoksnyje yra tapytas mažas trijų juostelių karnizas, žemiau sienos nedažytos. Yra daug tinko įtrūkimų, šiauriniame patalpos kampe lubų tinkas prasiskyręs, atitrūkęs nuo pagrindo ir gerokai pažemėjęs. Dažų sluoksnius vietomis sutrūkinėjęs smulkiais krakeliūromis, tokiose vietose silpnai laikosi ant pagrindo, krašteliai pakilę.

Tapyba atidengta sausu būdu skalpeliu. Atidengus paaiškėjo, kad autentiškas dažų sluoksnius labai birus, sutrūkinėjęs smulkiais krakeliūromis, todėl tvirtinimui iš pradžių išbandyta Paraloid B72 3–5% tirpalą purkšti purkštuvu, tačiau šis tvirtinimas nedavė norimo rezultato, tapyba vis tiek liko trapi ir byranti. Atlikus bandymus tapybą klijuoti Plextol B500 30–50% tirpalu, prieita prie išvados, kad šis būdas veiksmingesnis. Tapyba gerai sukibo su tinko pagrindu ir nebebyrėjo. Tvirtinimas buvo atliktas minkštais teptukais tirpalą užtepant krakeliūrų vietose, o jo perteklių nuimant distiliuotu vandeniu suvilgytais tamponais. Su tvirtinus tapybą, likę smulkūs uždažymo likučiai buvo pašalinti skalpeliu, prieš tai juos suminkštinus vatos tamponais, suvilgytais spiritiniu tirpalu: 1 dalis etilo spirito, 1 – distiliuoto vandens ir šiek tiek glicerino. Išvalius skalpeliu, tos vietos buvo nuvalytos distiliuotu vandeniu suvilgytais vatos tamponais. Tinko netekčių vietos apkraštuotos kalkiniu skiediniu, kurio santykis su smėliu 1:2. Pavojingiausias tuštumų vietas užpildytos kazeino, kalkių ir kvarcinio smėlio mišiniu. 1 dalis 15% kazeino, 2 – kalkių ir 2 – kvarcinio smėlio arba smėlio dulkių mažesniems tuštumoms. Tuštumų vietose gražtu buvo pragręžtos skylutės ir pro jas šis mišinys sušvirkštas. Kadangi tinkas prie šiaurės vakarų

27. Burbiškio dvaro koplyčios lubų tapyba restauravimo metu, Indrės Valkiūnienės nuotrauka, 2012

Ceiling painting in the chapel of the Burbiškis manor during restoration

28. Burbiškio dvaro koplyčios lubų tapyba po restauravimo, Indrės Valkiūnienės nuotrauka, 2013

Ceiling painting in the chapel of the Burbiškis manor after restoration

ir šiaurės rytinės sienos buvo atšokęs nuo pagrindo ir pažemėjęs, bandyta jį pritraukti parėmus statramsčiais, o kaip tarpininkus, kad tolygiai prispaustų, dėtos medžio drožlių plokštės su akmens vatos ir celofaninės plėvelės sluoksniais. Tinko nelygumai sumažėjo, tačiau visiškai išlyginti tinko sluoksnio nepavyko.

Tinko plyšiai ir netektys, gerai išvalius nuo dulkių ir byrančių dalelių, buvo sudrėkinti ir užtaisyti kalkiniu skiediniu, kurio santykis su smėliu 1:2. Gilesnės išdaužos užtaisytos 2 tinko sluoksniais, pamušaliniam sluoksniui naudotas plautas geltonas smėlis su kalkėmis santykiu 1:3. 15-oje patalpoje autentiška tapyba atlikta ant gelsvo grunto, todėl prieš retušuojant visos tapybos netekčių ir ištrupėjimų vietos buvo padengtos gelsva lesiruote, o vėliau retušuotos *strateggio* technika²¹, atkuriant spalvų ir kompozicijos vientisumą.

Valant sienas vakariniame kampe buvo rasta buvusio altoriaus vieta, kurio ribas žymėjo pelėsio pėdsakai. Taip pat aišku, kad altoriaus viršutinė dalis siekė lubas, kadangi buvusi tinko išdauža užtaisyta jau nauju tinku.

IŠVADOS

Tyrimai parodė, kad Burbiškio dvaro rūmų interjero dekoras atliktas nenaudojant lipdybos, bet ją imitavo tapyba, rafinuotai suderinta su Prancūzijoje gamintais sienų apmušalais. Restauravimo metu rasti popierinių apmušalų likučiai patvirtina platų jų naudojimą XIX a. Lietuvos didikų interjeruose, ir kaip rodo pastarųjų metų tyrimai, jie garsiausių to meto Europos gamintojų. Šie rūmai bene vieninteliai Lietuvoje gali didžiulis išsaugoję unikalų *chinoiserie* stiliaus tapybos pavyzdį bei XIX a. sienų apmušalų gamintojų šedevrą – panoraminį peizažą *Eldorado*. Tokius atradimus pavyko padaryti tik dėl to, kad tyrimo darbai buvo tęsiami restauravimo metu, o gilinimasis į detales ir analogų paieškos buvo neatsiejami nuo tiesioginio darbo. Restaurojuojant Burbiškio rūmų tapybą, pagrindinė užduotis buvo kaip galima daugiau išsaugoti labai blogos būklės tapybos pagrindo, kuris dėl neprižiūravimo pastato buvo ypač pažeistas drėgmės, pelėsio, druskų migracijos, dideliais plotais atšokęs nuo pagrindo ir sutrūkęs. Daugiausia tinkui sutvirtinti naudotos kalkių

21 Tapybos retušavimo technika, kai netekčių vietos užpildomos plonais trumpais brūkšneliais, jie dedami sluoksniais ir taip sukuriama reikalingas spalvinis tonas.

kazeinato injekcijos, kurios pateisino restauratorių viltis. Po truputį surinkus informaciją apie buvusią XIX a. puošybą, kita svarbi užduotis buvo atkurti interjero visumą, kad restauruotas tapytas dekoras neliktų fragmentiškas, bet atspindėtų buvusių puošnių rūmų keltą įspūdį, o neišlikusios dekoracijos vietos būtų užpildytos natūraliai įsiliejančiais rekonstrukciniais sprendimais. Todėl dekoruojant patalpas, kuriose nebuvo rasta autentiško interjero elementų, buvo pasirinkta ta pati formulė: pagal to meto analogus sukurta lubų tapyba, o sienos išklijuotos XIX a. vidurio apmušalų raštus atitinkančiais sienų apmušalais.

Gauta 2014 12 10

ŠALTINIAI

- Valkiūnienė Indrė, *Burbiškio dvaro rūmų interjero I-mojo ir II-ojo aukštų patalpų polichromijos tyrimai*, Vilnius, 2011, in: KPD archyvas
- Valkiūnienė Indrė, *Burbiškio dvaro rūmų I-o aukšto patalpų 1, 2, 3, 4, 5, 11, II-o aukšto patalpų 15, 21, 22 lubų tapybos bei laiptinių 13, 20 sienų polichrominio dekoracijos konservavimas-restauravimas*, Vilnius, 2013, in: KPD archyvas.

LITERATŪRA

- Adomonienė Irena, *Burbiškis*, Vilnius, 2003.
- Hunter George Leland, *Dekorative textiles*, J. B. Lippincott company, Philadelphia and London, Grand rapids, Mich., U. S. A., The Dean – Hicks Company, 1918.
- Klajumienė Dalia, „Popierinių apmušalų gamybos ištakos ir raida Vakarų Europoje bei jų naudojimas Lietuvos XVII–XX a. pradžios interjeruose“, in: *Kultūros paminklai*, t. 15, Vilnius: Savastis, 2010.
- Nouvel Odile, *Papier pents francais 1800–1850, Office du livre collection Vilo*, Paris, France, 1981.

INTERNETINĖS PRIEIGOS

- „Arthur and Robert stripe, French (Paris) circa 1799“, in: *Adelphi paper hangings, Makers of customs & historic wallpapers*, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-11-04], <https://www.adelphipaperhangings.com/arthur.html>.
- „How Do They Do That? Panoramic Scenic Wallpapers“, [interaktyvus], 2012, [žiūrėta 2014-11-04], <https://thishandcraftedlife.wordpress.com/?s=scenic+wallpaper&arch=Go>.

„La manufacture Zuber ou dieux siècle de papiers peints“, in: *Zuber l'histoire de la manufacture*, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-11-04], <http://www.zuber.fr/html/manufacture/historique.html>.

Leight Michele, *Rooms with a View: Landscape & Wallpaper*, Cooper-Hewitt Museum of the Smithsonian Institution, April 24 – October 14, [interaktyvus], 2001, [žiūrėta 2014-11-04], <https://www.thecityreview.com/wallpap.html>.

„Papiers peints du XIXe et XXe siècles, Manufacture Leroy“, in: *Les arts decoratif*, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-11-06], <https://www.lesartsdecoratifs.fr/fr/o9doc/o6bases/presentations/leroy.html>.

„Rowland Hill's postal reforms“, in: *The British postal museum & archive*, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-11-05], <https://www.postalheritage.org.uk/page/rowlandhill>.

THE 19TH CENTURY INTERIOR DÉCOR OF THE BURBIŠKIS MANOR. DISCOVERIES AND PRESERVATION

Indrė Valkiūnienė

SUMMARY

KEYWORDS: Burbiškis manor (Anykščiai district), interior, wall painting, wallpaper, 19th century, restoration.

The Burbiškis manor (Anykščiai district) was built in 1853. The function of the building changed several times. In the first half of the 20th century, the manor housed a church and a school. After World War II, a village school operated in the building, and its interior suffered great damage due to repairs and neglect; the ceiling and the walls were repainted several times. Although quite many details of interior furnishing—tile stoves, fireplaces, wooden doors and parquet flooring—survived in the manor, there was no information about mural paintings. In 2011, a thorough polychromatic analysis revealed authentic mural paintings from the middle of the 19th century. It became obvious that during the primary stage the interior was decorated with mural paintings and wallpapers. One of the grand halls on the ground floor was furnished in the style of *chinoiserie*, and Chinese-style figurative compositions modelled after a wallpaper design created

by the *Zuber & Cie* company in 1842 were painted on the ceiling. Rosettes painted in the grisaille technique, stencil ornaments, Historicist-style dome with *trompe l'oeil* painting and rusticated staircase walls were also found in the manor. One of the most impressive wallpapers created in the 19th century, representing the landscapes of different continents, was discovered for the first time in Lithuania. Historical photographs helped identify the so-called *Eldorado* wallpaper created by Eugène Ehrmann and Georges Zipèlius in 1848, widely famous in the entire world and distinguished by the excellence of execution. The *Zuber & Cie* manufacture that has been operating from the 18th century until our days continues to produce this wallpaper in exactly the same form as in the 19th century. In 2012–2013, the mural paintings were restored, and the research work is continued. In the article, the mural painting restoration process in each room is described in great detail. Due to the extremely bad condition of the ceiling the conservators had to solve the complex problems of securing loose plaster, uncovering and conserving mural paintings, and to perform the artistic tasks of painting retouching and décor reconstruction.